

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2019.25.8>
УДК 304(477)

Ірина Грабовська

кандидат філософських наук, старший науковий співробітник
Центр українознавства філософського факультету,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0002-7416-9541
Email: grabovskai@ukr.net

Тетяна Талько

кандидат філософських наук, доцент
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ORCID: 0000-0001-5173-9540
Email: talkotm@ukr.net

ПУТІНІЗМ ТА ЙОГО ІДЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО ТЕОРЕТИЧНОГО ДИСКУРСУ В СОЦІОГУМАНІТАРИСТИЦІ

Анотація. Досліджується зміст ідеології путінізму. Акцентується увага на тому факті, що у сучасних аналітичних текстах, присвячених явищу путінізму, суперечка між науковцями змістилася у бік з'ясування його ідеологічних засад. Ще декілька років тому велися гострі наукові дискусії про можливість вживання самого терміну «путінізм». Проведено аналіз актуальних аналітичних публікацій із питання ідеологічних засад путінізму. Вказано на розбіжності у поглядах дослідників щодо наявності у сучасного режиму Кремля виробленої державної ідеологічної доктрини. Визначено мету даної статті як доведення того факту, що путінізм є не лише практичним, але й ідеологічним феноменом нашої доби. Робиться висновок щодо наявності ідеології путінізму. Видається переконливим вважати путінізм ідеологічною доктриною гібридного типу, загальна характеристика якої може бути визначена як неоімперіалізм автократичного типу з елементами тоталітаризму, базований, «зібраний» із сукупності різних доктрин минулого та сучасності. Серед них: панславізм, росієцентризм, євразійство та неоєвразійство, дугінізм (ідейно надзвичайно близький ідеології Третього Рейху та ідеології німецької «консервативної революції» водночас, на думку Л. Люкса), ізоляціонізм, антизахідництво та антиамериканізм, неосталінізм, месіанство, православний фундаменталізм, вождизм тощо. Визначення ідеології путінізму як неоімперіалізму відповідає його практиці, починаючи від середини 2000-х, коли розпочалися неоколоніальні війни по периметру колишньої СРСР імперії, частково з метою придушення внутрішніх сепаратистських рухів, як то було із Чечнею, частково із прагненням «собирання земель» у випадку із Грузією та нині – з Україною.

Ключові слова: Україна, Росія, путінізм, ідеологія, неоімперіалізм, реваншизм, прагматизм, месіанізм.

Iryna Grabovska

Ph.D. in Philosophy, Senior Research Associate,
Center of Ukrainian Studies, Faculty of Philosophy,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Talko Tetyana

Ph.D. in Philosophy,
Assistant professor, Oles Honchar Dnipro National University

PUTINISM AND ITS IDEOLOGICAL BACKGROUND AS A PROBLEM OF MODERN THEORETICAL DISCOURSE IN SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES

Abstract: The article explores the problem of the ideology of Putinism. It draws attention to the fact that in modern analytical texts about the phenomenon of Putinism, the dispute between scholars has shifted toward clarifying its ideological foundations. A few years ago, an intense scientific debate about the correctness of usage of the term

"Putinism" itself took place. The authors investigate the current analytical publications on the ideological foundations of Putinism. The article points out the divergence of views of researchers on the existence of state ideological doctrine developed in the current Kremlin regime. The purpose of this article is defined as proving the fact that Putinism is not only a practical but also an ideological phenomenon of our age. The authors conclude that the ideology of Putinism exists. It seems convincing to consider Putinism as an ideological doctrine of the hybrid type, the general characteristic of which can be defined as neo-imperialism of the autocratic type with the elements of totalitarianism, "assembled" from a set of different doctrines of the past and present. Among them: Pan-Slavism, Russo-Centrism, Eurasianism and Neo-Eurasianism, Duginism (ideologically extremely close to the ideology of the Third Reich and the ideologists of the German "conservative revolution" at the same time, according to L. Lux), Messianism, Isolationism, Anti-Westernism and Anti-Americanism, Neo-Stalinism, Orthodox Fundamentalism, the role of the strong leader. Putinism as a neo-imperialist ideology is in line with the Kremlin's practice, beginning with Putin's rise to power when neo-colonial wars began on the perimeter of the former Soviet empire. It is partly orientated to suppress internal separatist movements, as it was in the case of Chechnya and partly to attempts to "gathering lands" as in the case of Georgia and now – of Ukraine.

Keywords: Ukraine, Russia, Putinism, ideology, Neo-Imperialism, Revanchism, pragmatism, Messianism.

Постановка проблеми. Однією із актуальних тем як вітчизняної, так і західної соціогуманітаристики є путінізм. Зрештою, і сучасні російські дослідники не оминають це питання. Чимало сучасних аналітиків вважають, що навіть виник цілий науковий напрямок «путинове́дение». Інколи його ще називають «путинологія» [5]

А між тим, ще на межі 2014-15 рр. у вітчизняній аналітиці продовжувались дискусії щодо правомірності вживання терміну «путінізм». Це поняття писалось не інакше, як в лапках, і обумовлювалась його скоріше публіцистична, ніж наукова приналежність [Див. про це детальніше: 2; 3]. Сьогодні ж цей термін, як і власне його змістовне наповнення уже міцно увійшов у наукову, науково-популярну та публіцистичну лексику. Став зрозумілим та вживаним навіть у побуті сучасних українців та росіян. Активно використовується у світових соціогуманітарних політологічних розвідках та ЗМІ. Навіть англomовний сегмент Вікіпедії подає розлогу статтю із визначенням суті поняття «путінізм» та характеристики цього феномена XXI століття.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасних аналітичних текстах, присвячених явищу путінізму, суперечка між науковцями змістилася у бік з'ясування його ідеологічних засад. Значна частина теоретиків, які аналізують сутність путінізму, стверджує, що це політичний режим, який не має ідеологічних засад, а послуговується уривками багатьох політичних ідеологій минулого та сучасного. Принцип же його функціонування – прагматизм. Їхні опоненти натомість стверджують, що путінізм як політичний режим має достатньо вироблену ідеологію, інша справа, що вона носить гібридний характер.

Сьогодні питання ідеологічних засад (або відсутності таких) путінського режиму активно обговорюється в науковій аналітиці. Так, Д. Якубова прослідковує шлях ідеологічного конструкту «Русский мир» в якості ядра путінської ідеології від окремої філософської ідеї до державної ідеологічної доктрини неоімперії Кремля, вважаючи саме його основною ідеологічною доктриною путінського режиму [18]. Авторка роботи «"Русский мир" в Україні: на краю прірви» зазначає: «...за 20 років концепт «русского мира» подолав дистанцію від метафори та

ідеологічного конструкту до політичної практики; Російська держава – шлях від пострадянської ідеологічної поліфонії до фактичного проголошення державної ідеології, від відсутності визначеної перспективної мети до постановки завдання збирання найбільшого "роз'єданого народу" та воз'єднання русских земель» [18, с. 80].

М.Х. Ван Херпен у відомій праці «Війни Путіна. Чечня, Грузія, Україна: незасвоєні уроки минулого» однозначно стверджує, що у путінського режиму є доволі складна ідеологія і до того ж небезпечна. Він пише: «...третім стовпом цієї ідеології є значно небезпечніший, ніж два попередні, «путінізм». Це гібрид ідеології постмодерного популізму в стилі Берлусконі, бонапартизму XIX століття та італійського фашизму» [17, с. 21].

Фактично такої ж думки щодо ідеології путінізму дотримується американський історик професор Тімоті Снайдер: «Можна вказати на те, що євразійська ідеологія Путіна має фашистське коріння» [11].

Натомість Ю. Рарог стверджує, що ніякої ідеології у путінського режиму немає, є лише практика силового управління країною [13]. Роздумуючи над тим, чи можна путінському режимові «присвоїти» будь-який «-ізм», автор пише: «Для того чтобы присвоить политическому явлению высокую оценку "ИЗМ", необходимо проанализировать его на идеологическую, политическую, экономическую, социальную новизну. Если таковая не обнаружится, то целесообразно применять уже известные термины. Итак, каковы основные признаки системы, сформировавшейся в России в начале XXI века: авторитарный режим с опорой на военно-полицейско-государственную бюрократию и преимущественно олигархический капитал. Отличается агрессивной внешней политикой, воинствующим национализмом (в виде расизма), демагогией "традиционных" ценностей, включая и "правильную" церковь. Такому типу авторитарных режимов название придумали давно: "бонапартизм". Бонапартистских режимов уже было немало, особенно в Латинской Америке» [13]. До того ж, як вважає Ю Рарог, навіть інтелектуальні здібності В.В. Путіна, окрім усього іншого, не дозволили

створити йому щось дійсно оригінальне у вигляді власної ідеології. Зрештою, він не зміг скористатись навіть уривками дійсно значимих ідеологій минулого та реального часу щодо значення та ролі Росії у світі. «Неумный, узко профессионально обученный хитрун из кожи вон лезет, чтобы доказать, что он не "сплошная серость" (ущербный). Получается же у него только то, что он действительно умеет: кабинетные интриги, шантаж, подкуп, запугивание, убийства. Короче говоря, судите по делам. Кем нужно быть, чтобы в XXI веке озариться бредовой идеей воссоздания архаичной православной империи? Одним словом, не пытайтесь искать глубокие смыслы в примитивном копировании» [13]. І далі аналітик стверджує, що, якщо дати справжню оцінку путінізму, як і сталінізму, з яким його дуже часто порівнюють, то виявиться, що це «заурядний імперіалізм» [13].

Такий позиції суперечить інший погляд на сталінізм та путінізм. Відомий аналітик А. Ілларіонов стверджує, що тією мірою, якою сталінізм можна називати ідеологією, так само і путінізм є нею [6]. Погляд же на сталінізм як певний тип ідеології вже міцно закріпився в політологічній літературі.

Метою даної роботи є доведення того факту, що путінізм є не лише практичним, але й ідеологічним феноменом нашої доби.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, перш, ніж вступати в дискусію, варто домовитись про поняття. І варто це зробити, послуговуючись авторитетними і вже усталеними науковими джерелами. Отже, під ідеологією розуміємо «...систему концептуально оформлених уявлень, ідей і поглядів на політичне життя, принципи та форми державного устрою, яка відображає інтереси, ідеали, світогляд суб'єктів політики. І. можна назвати формою суспільної свідомості, за допомогою якої соціальні групи сприймають та розуміють навколишній світ. І. є близькою до світогляду» [12, с. 266].

Якщо послуговуватись таким розумінням ідеології, то варто визнати, що вона у сучасного Кремля є. Не можна не погодитись із тими дослідниками, які наполягають на тому, що правлячі еліти не можуть існувати без ідеології, вірять вони в неї чи ні. Адже саме ідеологія обумовлює їхні соціальні та політичні претензії, таким чином значною мірою легітимізуючи існуючий правлячий режим. До того ж, як стверджують сучасні психоаналітики, постійне повторювання певної думки в соціальному просторі з часом перетворює її на власну думку чи переконання індивіда, особливо, коли представляти її як факт масової свідомості в оточенні суб'єкта. І тут не відіграє особливої ролі правдивість/неправдивість нав'язуваної тези. Так працюють ідеології, підтримувані, наприклад, засобами масової інформації. Багато разів повторена неправда перетворюється на факт свідомості і вже навіть цим легітимізується для особистості. При цьому, звичайно, потрібно

подавати тезу як позитив, тоді будь яка утопія може бути сприйнята як реальність, чи, принаймні, можлива реальність [7, с. 168]. Навіть якщо еліти і не поділяють певних ідеологічних кліше, нав'язуваних їм «вузькою» правлячою верхівкою, приймаючи існуючий порядок речей, вони з часом починають приймати й ідеологічні установки правлячої верхівки, стверджує А. Скобов. Аналітик зазначає: «В споре о том, есть ли вообще у путинского режима идеология, я однозначно остаюсь на стороне тех, кто утверждает, что идеология у него есть. Идеология как осмысленное теоретическое объяснение окружающего мира и происходящих в нем процессов, образ желательного для носителей данной идеологии общественного устройства и его обоснование» [15]. І далі, характеризуючи особливості путінської ідеології, він пише: «Путин и его приспешники представляют себе мир как поле вечной борьбы всех против всех за доминирование. Борьбы, в которой не действуют никакие правовые и нравственные ограничения. Имеют значение лишь эгоистические интересы и сила. Подобные представления входят в ядро фашистской идеологии» [15].

Одним із центральних моментів путінської ідеології є переконання у тому, що Росію з усіх боків оточують вороги. Насамперед - це Захід і США. Саме вони активно сприяли знищенню «великої країни» вдруге, коли розпався Союз, вперше ж удар по «уникальной стране-цивилизации» був нанесений більшовиками. Один із провідних путінських ідеологів С. Караганов, оцінюючи досягнення теперішньої Росії, заявив: «В 2010-е России удалось пресечь экспансию западных союзов, угрожавшую жизненно важным интересам страны» [8].

І все ж головний виклик для сучасної Росії С. Караганов вбачає у відсутності позитивної чіткої ідеології, спрямованої на визначення конкретних напрямків внутрішнього розвитку країни, зростання її економіки та здатної зупинити деморалізацію еліт і населення країни. Тобто, тим самим визнається гібридний характер ідеологічної доктрини сучасного Кремля. Як стверджує ідеолог, «... у страны нет большого проекта, вокруг которого возможно хотя бы частичное объединение элит. Без такого проекта разваливались все великие державы. (Тем более опасен подобный вакуум для исторически высокоидеологизированной России). Пример - развал СССР по мере растворения с 1960 - 1970-х гг. навязанного нами самими себе в XX веке идеологического стержня - коммунистической идеологии» [8].

З іншого ж боку ряд аналітиків вважають, що якраз спроба путінського режиму спертись на чітку ідеологію свідчить про архаїчність тих, хто претендує бути ідеологами путінізму. А. Перцев зазначає: «Даже в благодатном 2007-м власть сознательно избегала любой идеологии, опираясь на популистскую пустоту, особо интересующимся

внутри вертикали и вне ее делались намеки на национализм, либерализм, социальное государство — но все это были лишь намеки. Режим всегда скользил по поверхности общих слов и утверждений. Идеологи системы, и Сурков в первую очередь, понимали, что любая более-менее четкая идеологическая установка могла нанести чувствительный удар по рейтингу, — Владимир Путин, как лицо власти, говорил обо всем и одновременно ни о чем. Слово «путинизм» по смыслу предполагает бесконечное лавирование между идеологиями. Предложение разработать четкую идеологию «путинизма» — это как раз «антипутинизм» в прагматическом для вертикали смысле» [10].

Натомість, думки про те, що путінський режим має вироблену неоімперську ідеологію дотримується аналітик С. Грабовський, вказуючи на її близькість до ідеології гітлеризму [4].

Як бачимо, думки аналітиків з приводу путінізму як ідеології радикально протилежні.

Цікаві паралелі з ідеологічними «пошуками» одного із чільних ідеологів теперішньої Росії В. Суркова прослідковуються при порівнянні його програмної статті «Долгое государство Путина» і книги одного із adeptів Гітлера Леона Дегрелля — колишнього лідера крайньо правої валлонської партії та лідера СС «Валлонія» - про «найвеличнішу людину європейської історії» Адольфа Гітлера під красномовною назвою «Гітлер на тисячу років» [9, с. 285].

Обидва автори стверджують, що ефективність режимів проявиться із часом, тому їхня історія не припиниться ще багато років. Щоправда, у випадку із гітлеризмом висловлюється жаль щодо його поразки, хоча «духовно» нацизм не програв, він ще візьме гору, за твердженням Л. Дегрелля. В. Сурков же стверджує, що путінізмові поразка не загрожує ніколи, це найефективніша система сучасності, бо путінізм спирається на так званий «глибинний народ» Росії, вловивши внутрішнім чуттям його «чаяния», прагнення й поривання. В. Сурков стверджує: «Необходимо осознание, осмысление и описание путинской системы властвования и вообще всего комплекса идей и измерений путинизма как идеологии будущего. Именно будущего...» [16].

Чималу роль в ідеології теперішнього Кремля відіграє месіанська ідея, яка формулюється у специфічно російський спосіб — «збереження скреп», насамперед православною російською церквою. Проте, значну роль тут відіграє і держава. Фактично сьогодні в політиці та ідеології РФ відтворено формулу С. Уварова «Православие-самодержавие-народность».

А. Безансон, досліджуючи месіанізм Росії у роботі «Свята Русь», звертає увагу на все ще величезне значення ортодоксального православ'я для Росії та її народу. Він пише: «Усвідомлення нерозривності російськості і православ'я все ще живе, і ця нерозривність проголошена з більшим

завзяттям, ніж будь-коли, після сімдесяти років комунізму. Солженіцин не допускає можливості, щоб росіянин покинув православ'я заради іншої християнської конфесії без одночасної обов'язкової відмови бути росіянином. Такою є нинішня позиція патріарха Кирила, гаряче підтримана Путіним і російською державою» [1, с. 23].

Опорою путінського режиму у втіленні його ідеології реваншизму та неоімперіалізму є так званий «мілітаризований люмпен» [Див. про це детальніше: 14]. Дослідниця Л. Якубова так описує цю ситуацію: «Характерно, що левову частку тих, хто прийшов воювати на Донбас добровільно, як засвідчують інтерв'ю російських і «ЛНР»/«ДНРівських» мас-медіа, склали люди, які втомилися від життя як такого, «не вписалися» у реалії сучасної Росії — країни, що закрила для них будь-які канали самореалізації, окрім війни у «гарячих точках». Низка з них - ветерани 5-7 гібридних конфліктів, влаштованих РФ на теренах світу. Переважна більшість — із травматичним досвідом, нестабільною психікою, звичкою доводити свою рацію силою, невмінням жити в обставинах мирного часу. Такі особи — найбільш складна, і нині доволі велика соціальна верства російського суспільства, що становить загрозу не лише для влади, пересічних обивателів, а й для самих себе. Професійні «добровольці» потребують постійної зайнятості, і через те люблять воєнні конфлікти, генеруючи енергію смерті. Події «Русской весны» вони зустріли з натхненням. Власне, ця сила перебуває в щоденній готовності взяти зброю за тривою. Історично саме «служили люди», які жили війною, для яких вона була єдиним засобом існування, генерували войовничість Російської імперії. У новому історичному контексті ця верства відтворилася і загрожує сучасним сусідам РФ, зокрема Україні» [18, с. 356 - 357].

Висновки. Видається переконливим вважати путінізм ідеологічною доктриною гібридного типу, загальна характеристика якої може бути визначена як неоімперіалізм автократичного типу з елементами тоталітаризму, базований, «зібраний» із сукупності різних доктрин минулого та сучасності. Серед них: панславізм, росієцентризм, євразійство та неоєвразійство, дугінізм (ідейно надзвичайно близький ідеології Третього Рейху та ідеологам німецької «консервативної революції» водночас, на думку Л. Люкса), ізоляціонізм, антизахідництво та антиамериканізм, неосталінізм, месіанство, православно-фундаменталізм, вождизм тощо. Визначення ідеології путінізму як неоімперіалізму відповідає його практиці, починаючи від середини 2000-х, коли розпочалися неокolonіальні війни по периметру колишньої советської імперії, частково з метою придушення внутрішніх сепаратистських рухів як то було із Чечнею, частково із прагненням «собирання земель» у випадку із Грузією та тепер — Україною.

1. Безансон А. Свята Русь / пер. із франц. Т. Марусика. К.: ТОВ «Вид-во "Кліо"», 2017. 112 с.
2. Грабовська І. Українство перед викликами путінізму. *Українознавчий альманах*. Випуск 22, 2017. С. 29 – 36.
3. Грабовська І. Путінізм як конфліктогенний фактор світового значення та українська специфіка його проявів. *Українознавчий альманах*. Випуск 24, 2019. С. 114 – 118.
4. Грабовський С. Алгоритми імперського зла. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/blog/polityka/algorytmy-imperskogo-zla> (Дата звернення 25.11.2019).
5. Западное Путиноведение и Путинология. URL: <https://www.putin-today.ru/archives/39917> (Дата звернення 25.11.2019).
6. Илларионов А. «Именной» политический режим означает несвободу. URL: <https://aillarionov.livejournal.com/1144207.html> (Дата звернення 25.11.2019).
7. Казанцева А. Мозок матеріальний. Х.: Віват, 2019. 386 с.
8. Караганов С. Куда идти и с кем идти? Внешняя политика на пороге нового десятилетия. URL: <https://rg.ru/2019/12/26/sergej-karaganov-neobhodim-kurs-na-preodolenie-ostatochnogo-zapadnocentrizma.html?fbclid=IwAR2ROoQ27ZA> (Дата звернення 25.11.2019).
9. Люкс Л. Третий Рим? Третий Рейх? Третий путь? Исторические очерки о России, Германии и Западе. М.: Московский Философский Фонд, 2002. 304 с.
10. Перцев А. The American Interest (США): путинизм без Путина? URL: <https://snob.ru/entry/172376> (Дата звернення 25.11.2019).
11. Путінізм. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%83%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC...> (Дата звернення 25.11.2019).
12. Радченко О.В. Идеология. *Энциклопедичний словник з державного управління* / За ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трошинського, Ю.П. Сурміна. К., 2010. С. 266.
13. Рарог Ю. Не пытайтесь искать глубокие смыслы в примитивном копировании. URL: <https://www.kasparov.ru/material.php?id=5DBC7D7C2D F9E> (Дата звернення 25.11.2019).
14. Світова гібридна війна: український фронт: монографія. Харків: Фоліо, 2017. 496 с.
15. Скобов А. Ломать — не строить. URL: <https://www.kasparov.ru/material.php?id=5DD83A2725F A3> (Дата звернення 05.01.2020).
16. Сурков В. Долгое государство Путина. *Новая газета*. URL: http://www.ng.ru/ideas/2019-02-11/5_7503_surkov.html (Дата звернення 25.11.2019).
17. Херпен М.Х. Ван. Війни Путіна. Чечня, Грузія, Україна: незасвоєні уроки минулого. Х.: Віват. 2016. 304 с.
18. Якубова Л. «Русский мир» в Україні: на краю прізви. Вид. 2-ге. К.: Тов. «Вид-во "Кліо"», 2018. 384 с.

References

1. Bezanson A. (2017). *Svyata Rus'* [Holy Russia] / per. iz francz. T. Marusy`ka. K.: TOV «Vy`d-vo "Klio"», 2017. 112 p. (in Ukrainian).
2. Grabovs`ka I. (2017). *Ukrayinstvo pered vy`kly`kamy` putinizmu* [Ukraine before putinism calls]. *Ukrayinoznavchy`j al`manax*. Vy`pusk 22. 29 – 36 (in Ukrainian).
3. Grabovs`ka I. (2019). *Putinizm yak konfliktogenny`j faktor svitovogo znachennya ta ukrayins`ka specy`fika jogo proyaviv* [Putinism as a conflicting factor of world importance and the ukrainian specificity of its manifestations]. *Ukrayinoznavchy`j al`manax*. Vy`pusk 24. 114 – 118 (in Ukrainian).
4. Grabovs`ky`j S. *Algory`tmy` impers`kogo zla* [Algorithms of imperial evil]. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/blog/polityka/algorytmy-imperskogo-zla> (in Ukrainian). (Last accessed 25.11.2019).
5. *Zapadnoe Puty`novedeny`e y` Puty`nologiy`ya* [Western Putinology and Putininology]. URL: <https://www.putin-today.ru/archives/39917> (in Russian). (Last accessed 25.11.2019).
6. Y`llary`onov A. «Y`mennoj» poly`ty`chesky`j rezhym oznachaet nesvobodu [A “nominal” political regime means non-freedom]. URL: <https://aillarionov.livejournal.com/1144207.html> (in Russian). (Last accessed 25.11.2019).
7. Kazanceva A. *Mozok material`ny`j* [The brain is material]. Х.: Vivat, 2019. 386 p. (in Ukrainian).
8. Karaganov S. *Kuda y`dty` y` s kem y`dty`? Vneshnyaya poly`ty`ka na poroge novogo desyaty`lety`ya* [Where to go and with whom to go? Foreign policy is on the verge of a new decade]. URL: <https://rg.ru/2019/12/26/sergej-karaganov-neobhodim-kurs-na-preodolenie-ostatochnogo-zapadnocentrizma.html?fbclid=IwAR2ROoQ27ZA> (in Russian). (Last accessed 25.11.2019).
9. Lyuks L. *Tretij Rim? Tretij Rejh? Tretij put? Istoricheskie ocherki o Rossii, Germanii i Zapade* [Third Rome? Third Reich? Third way? Historical essays about Russia, Germany and the West]. М.: Moskovskij Filosofovskij Fond, 2002. 304 s. (in Russian).
10. Percev A. *The American Interest (SShA): putinizm bez Putina?* [The American Interest (USA): Putinism without Putin?]. URL: <https://snob.ru/entry/172376> (in Russian). (Last accessed 25.11.2019).
11. *Putinizm* [Putinism]. *Vikipediya*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%83%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC...> (in Ukrainian). (Last accessed 25.12.2019).
12. Radchenko O.V. (2010). *Ideologiya* [Ideology]. *Ency`klopedy`chny`j slovny`k z derzhavnogo upravlinnya* / Za red. Yu.V. Kovbasyuka, V.P. Troshhy`ns`kogo, Yu.P. Surmina. K. 266 p. (in Ukrainian).
13. Rarog Yu. *Ne pytajtes iskat glubokie smysly v primitivnom kopirovanii* [Do not try to search for deep meanings in primitive copying]. URL:

<https://www.kasparov.ru/material.php?id=5DBC7D7C2DF9E> (in Russian). (Last accessed 25.11.2019).

14. Svitova *gibry'dna vijna: ukrayins'ky'j front: monografiya* [World Hybrid War: Ukrainian Front: Monograph] / za zag. red. V.P. Gorbulina. 2017. K.: NIDS. 496 p. (in Ukrainian).

15. Skobov A. *Lomat — ne stroit* [Breaking - not building]. URL:

<https://www.kasparov.ru/material.php?id=5DD83A2725FA3> (in Russian). (Last accessed 25.11.2019).

16. Surkov V.Yu. *Dolgoe gosudarstvo Putina* [Putin's long state]. *Novaya gazeta*. URL: <http://www.ng.ru/ideas/2019-02->

11/5_7503_surkov.htmlmm (in Ukrainian). (Last accessed 5.11.2019).

17. Herpen, Marcel H. Van (2016). *Vijny Putina. Chechnya, Gruzija, Ukrajina: nezasvoyeni uroki minulogo* [Putin's War. Chechnya, Georgia, Ukraine: Unlearned lessons of the Past. – Original Title: Putin's wars: the rise of Russia's new imperialism]. Kharkiv: Vivat. 304 p. (in Ukrainian).

18. Yakubova L. «*Rusky'j my'r*» v *Ukrayini: na krayu priryv'* ["Russian World" in Ukraine: At the Edge of the Abyss]. Vy'd. 2-ge. K: Tov. «Vy'd-vo "Klio"», 2018. 384 p. (in Ukrainian).

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2019.25.9>

УДК 304(477)

Сергій Грабовський

кандидат філософських наук, старший науковий співробітник
відділу філософських проблем етносу та нації
Інституту філософії імені Г.Сковороди НАНУ, м. Київ

ORCID: 0000-0003-3041-8945

Email: HrabovskyS@gmail.com

КРИМСЬКИЙ КОНФЛІКТОГЕННИЙ ВУЗОЛ: КОЛОНІАЛЬНІ ВИМІРИ

Анотація. Стаття присвячена окресленню та дослідженню низки важливих сюжетів історії та сьогодення Криму. Автор звертається до дослідження російської колоніальної політики на півострові. Ця політика мала наслідком нищення кримськотатарського народу та цілеспрямоване заселення Криму специфічними категоріями населення з «материкової» Росії, а згодом – і з радянської України. Колоніальний тиск царської влади після 1917 року на незначний період змінився ствердженням кримськотатарського націонал-комунізму як модернізаторського антиколоніального руху. Проте з другої половини 1930-х колоніальна політика на півострові відновилася, а в 1944 році втілювалася в насильницькій депортації корінних народів, передусім кримських татар. Аж до другої половини 1980-х Кремль намагався взагалі не допустити повернення кримських татар на історичну батьківщину. Тільки у часи перебудови влада СРСР погодилася дозволити таке повернення, проте намагалася одночасно всіляко його дозувати. Одночасно Кремль розгорнув спецоперацію з метою виводу Криму з-під української юрисдикції та закріплення його статусу як російської колонії. Тоді це не вдалося внаслідок розпаду СРСР, проте ціль залишилася незмінною; російська анексія Криму була здійснена у 2014 році. Автор аналізує причини того, що російська пропаганда змогла ефективно вплинути на значну частину кримського населення. Стаття показує неефективну політику офіційного Києва з мінімізації наслідків російського колоніалізму на Кримському півострові у 1991-2014 роках. У статті предметом дослідження є також новітній етап колонізації Криму Росією, який розпочався у 2014 році. Автор робить висновки, що в останні роки до традиційних конфліктогенних чинників на Кримському півострові додалися нові, які вимагають ретельного вивчення.

Ключові слова: Крим, російський колоніалізм, кримські татари, деколонізація, кримська автономія, конфліктогенні чинники, постколоніальні дослідження.

Serhiy Hrabovsky

Ph.D. in Philosophy, Senior Research Associate,
Department of Philosophical Problems of Ethnicity and Nation H. Skovoroda
Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine

THE CRIMEAN CONFLICTING KNOT: COLONIAL DIMENSIONS

Abstract. The article is devoted to outlining and exploring a number of important stories of the history and present situation of the Crimea. The author turns to the study of Russian colonial policy on the peninsula. This policy resulted in the annihilation of the Crimean Tatar people and the deliberate settlement of Crimea by specific categories